

Trafarettmaalingud

AJALUGU JA TERMINOLOOGIA

3 **TERMINOLOOGIAST**

4 **AJALUGU**

9 **TEHNIKAD**

12 Materjalid
12 Kust maalinguid otsida
14 Uuringute olulisusest
14 Mida teha maalingute avastamisel

15 **LISAMATERJALID**

Hoonete seinu on seest- ja väljastpoolt alati maalingutega kaunistatud. Ehituspärand räägib meile varasemate põlvede tööst, väärtushinnangutest, elust ja esteetikast. Stiilid ja maitse-eelistused on sajandite jooksul korduvalt muutunud. Alates keskajast on Eesti interjööri dekoreerimisel olnud suunda andvad välismaa mõjutused, mida on kohandatud siinsete olude, materjalide kättesaadavuse ja meistrite oskustega. Maalriametit õpiti meistri käe all käsitöögildides ja tsunftides ning välismaal. Teinekord kutsuti välismaa meistreid siinseid ehitisi kaunistama.

Dekoratiivmaalingute eelkäijad on koopa- ja kaljumaalingud. Seega võime pidada vaba käega maalitud dekoratsiooni üheks vanimaks töövõtteks, kuid mitte ainult. Ka mustri trükkimise- ja šabloonitehnikat tunti juba kümneid tuhandeid aastad tagasi. Värvaine sisse kastetud käe jälge on samuti koobaste seintele trükitud. Osati kasutada ka negatiivset šablooni: käsi asetati seinale ja selle ümber pihustati läbi luust valmistatud kõrre värvainet.

Maalermeister Pagi oma õpipoiste ja sellidega
Kunda mõisa ees. RM F 885, SA Virumaa Muuseumid

Terminoloogiast

Räägitakse nii trafarett- kui ka šablooni-maalingutest. Mis vahe nendel terminitel on?

- **Trafarett** (it *traforetto* 'auklikuks tehtud') – tugevasse materjali lõigatud tähed, märgid, mustrid, mida võidakse läbi trafareti mujale kanda; lihtsaim paljundusmeetod. Kasutusel dekoratiivtöödel jm. (Kunstileksikon, EKK Tallinn 2001)
- **Šabloon** (sks *Schablone* < pr) – vorm või mudel. Paberist, papist või muust materjalist väljalõigatud muster, joonis või siluett, mille abil kujundi piirjooned kantakse soovitud alusele. Kasutatakse seina ornameenteerimisel. (Kunstileksikon, EKK Tallinn 2001)

Trafarett on seega kujutise negatiivpilt ning värvainet läbi trafareti soovitud aluspinnale kandes saadakse kujutise või ornamendi positiivpilt. Šabloon on aga õhukesest materjalist välja lõigatud kujutise positiivpilt, millega kantakse motiivi piirjooned aluspinnale. Šablooni on mõistlik kasutada suurte, mittekorduvate maalingute puhul, samas kui trafarett sobib hästi korduva mustri loomiseks.

Eesti keeles on olnud kasutusel kaks mõistet – „trafarett” ja „šabloon” –, millega eristatakse dekoratiivmaalingute puhul nii töömeetodit kui ka saavutatavat lõpptulemust, kuid muus kontekstis võidakse neid sõnu kasutada sünonüümidenä. Oluline on tähele panna, et enne mõiste „trafarett” käibeletulekut ca 1950. aastatel kasutati Eestis interjööri-maalingute kontekstis üksnes sõna „šabloon”, mis oli samatähenduslik „trafaretiga”. Tänapäeval on korrektsem ja laialtlevinum termin „trafarett”

Trafareti kinnitamine seinale. Torma kabeli trafarettmaalingu taastamine. Foto: K. Toom

Trafareti abil tehtud muster Torma kabelis. Foto: K. Ribelus

Ajalugu

Varaseimad näited Eestis leiduvatest maalingutest pärinevad keskaegsetest kirikutest. Interjöörid on maalitud rikkalikult kirkaste toonidega, kus motiivid kaunistavad nii seinu kui ka lagesid. Rõhutatud on arhitektuurseid elemente: maalingutega ääristati aknaid, nišše ja võlvide servasid. Peamiselt maaliti vaba käega kuivale krohvile ehk maalingud on tehtud sekotehnikas. Trafarette kasutati ka pildiliste maalingute vahel olevate suuremate pindade täitmisel või raamistuste tegemisel, kus motiivid korduvad. Toone saadi värvimuldade abiga, millest levinumad olid kollane ja punane ooker ning must (süsi).

Valjala kiriku maalingud 13. sajandi lõpust. Kooriruumi põhjaseina maalingu detail pärast 1970. aastate restaureerimistööd. Foto: V. Raam, MKA arhiiv, säilik A-1200

Martna kiriku maalingud 16. sajandi algusest. Foto: [J. Tammsalu](#)

16.–17. sajandil, renessansi ja baroki perioodil kasutati trafarette peamiselt tapeetide trükkimisel. Maaliti käsitsi. Hiliskeskajal Itaalias alguse saanud uus stiil **renessanss** (pr *renaissance* – taassünd) jõudis Eestisse 16. sajandi algul. Tekkis uus arusaam arhitektuurist, interjöörist ning dekoreerimisest, mis tugines antiikvaremete ja -arhitektuuri uurimisele. Itaalias avastati varemete alt Keiser Nero rajatud

Domus Aurea ehk Kuldpalee maalingud, mida hakati kutsuma groteskideks (it *grotta* – koobas). Neil on kujutatud fantastilisi inim- ja loomafiguure, mis põimuvad taimeväätidega. Leitud motiivid olid eeskujuks ka Raffaelile Vatikani maalingutes. Ajastule iseloomulikke motiive leidub Tallinna vanalinna maalitud talalagedel.

Vatikani kaargalerii, loggia. Foto: K. Ribelus

17. sajandi esimesel poolel hakkas renessanss asenduma **barokiga**. Stiilile on iseloomulik tume värviskaala ja lopsakus, interjööride üldmulje oli massiivne ja raske. Kasutati palju sinaka või roheka alatooniga tumehalle toone nii seinapindade värvimisel kui ka maalingute puhul. Maalingud tehti paljuski grisaitehnikas, monokroomselt hallides toonides kipsist reljeefe imiteerides.

Albu mõisa peahoone vestibüüli maalingud. Foto: [A. Randmere](#)

18. sajandi esimesel poolel tekkis uus stiil **rokoko**, mille eeskujud tulid Prantsusmaalt. Enam ei võetud antiikkunstist šnitti, vaid loodi oma ornamendikeel. Sümmeetria polnud oluline, interjööre iseloomustas pigem dekoratiivsus, kergus ja rõõmsameelsus. Värviskaala muutus pastelseks, kontrasti loodi erksate puhaste toonidega maalingute ja muude sisekujundusdetailidega. Rokoko perioodil polnud trafarettmaalingud levinud, maaliti käsitsi. Populaarsed olid ka käsitsi maalitud tapeedid.

Klassitsismi perioodil, 18. sajandi kolmel viimasel aastakümnel ja 19. sajandi esimesel veerandil, kasutati trafarette arhitektuurielementide dekoreerimiseks korduvate kujundite maalimisel. Klassitsism võttis vormikeeles eeskju antiik-kunstist. 18. sajandi kolmekümnendatel aastatel alanud Herculaneumi, Pompei ja Stabiae välja-kaevamised Itaalias tõid päevavalgele tuha sisse mattunud linnade ilu ja seniavastamata maalingsid. Leidudest tehtud joonised ja gravüürid levisid kiiresti mujalegi Euroopasse, mille eeskujul maaliti ka siinseid interjööre (nt Suure-Kõpu ja Kiltsi mõisa Pompei-stiilis maalingsud). Interjöörides kehtis sümmeetria nõue, mille tõttu seintele maaliti petikuksi ja -aknaid, mis kuhugi ei viinud.

Levinud oli marmorkivi imiteerimine maalides. Vähemtähtsatesse hoonetesse maaliti seinte elavdamiseks pritsmarmorit.

Taust värviti ühetoonilise liimvärviga ning sellele pritsiti okstest tehtud vitsaga 2–3 tooni täppe punase, kollase, valge või musta värviga. Groteskmaalingsud ja grisaitehnika tulid jälle moodi, populaarne värvitoon oli helehall.

Pompei seinamaalingute eeskujul tehtud maalingsud Eestis Suure-Kõpu mõisa peahoones. Foto: K. Ribelus

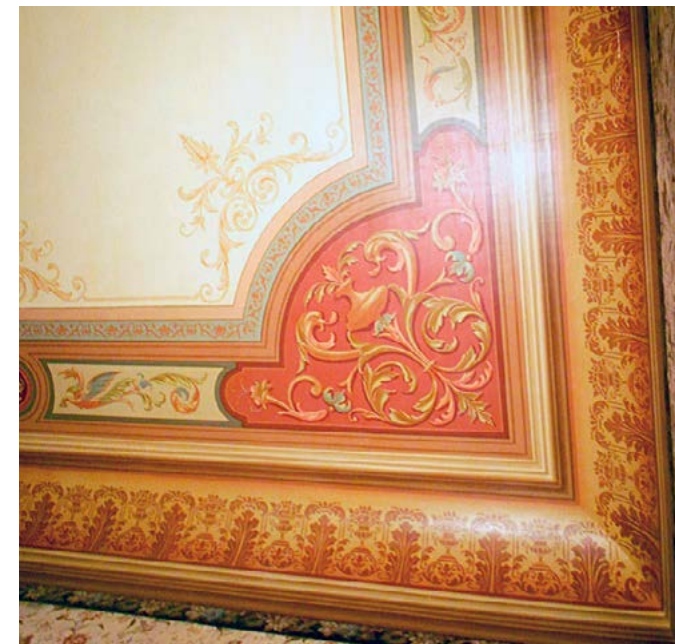
Seinamaalingud Pompeis, Itaalias. Foto: K. Ribelus

19. sajandi alguses levis Eestisse **ampiirstiil**, mida iseloomustavad tugevad toonid ja erksad värvid. Paljusid pigmente hakati valmistama keemiliselt, mis tegi nende kättesaadavuse lihtsamaks ja soodsamaks (nt kroompigmentid 1820. aastate lõpus). Kipsreljeef oli interjöörikuunduse oluline osa, mis avaldas mõju ka maalingutele. Dekoratiivmaalingutes püüti kasutada valgust ja varjusid nii, et need näeksid kolmemõõtmelised välja. Maalingute tegemisel tarvitati nüüd üha rohkem trafarette. Paberile trükitud tapeetide kasutamine interjöörides oli varasemast enam levinud. Tapeete trükiti käsitsi trükiplaatidega.

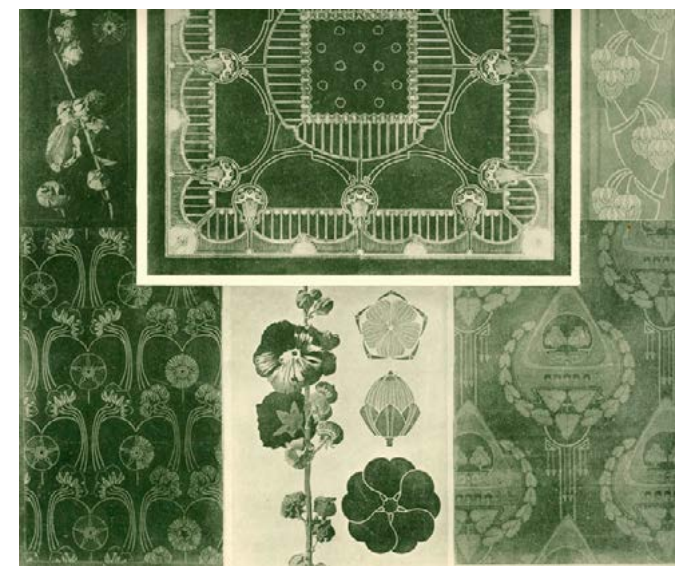
1840.–1860. aastatel tõrjus linnakodanike soositud stiil **biidermeier** maalingud suures osas interjööridest välja. 19. sajandi keskel hakati pabertapeete masintoodanguna valmistama ning see muutus kättesaadavaks ja siseviimistluses väga populaarseks. Puitpinnad kaunistati aaderdades ehk väärispuitu imiteerides.

19. sajandi teine pool oli kordusstiilide eklektiline ajastu, mida kutsutakse **historitsismiks**. Ajastut iseloomustab linnastumine ja tööstuse kiire areng. Pabertapeetide tööstuslik valmistamine ja äkiline levik 19. sajandi keskpaiku tekitas vastureaktsiooni, mille tulemusena hakati jälle väärtustama dekoratiivmaalinguid. Sajandi kolme viimast kümnendit võib pidada nende kuldajaks. Moes olid rikkalikult kaunistatud interjöörid: mustritega võidi katta terveid seinapindu, trepikojad maaliti maast laeni täis ja ka kõige lihtsamaid interjööre ilustati. Teemad ja eeskujud võeti mustiraaamatutest, mis olid kättesaadavamad kui kunagi varem. Toonid olid tumedad ja murtud. Marmoreering ja aaderdus olid selle perioodi lahutamatud osad. Maalingute kõrval kasutati sisekuunduses kindlasti ka tapeeti.

19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse **juugendstiil** otsis eeskujusid toonidele ja vormidele loodusest. Ornamentide taime- ja lillemotiive ei stiliseeritud enam nii palju nagu varem. Taimed olid äratuntavad. Juugendornamentika lõi täiesti uue omalaadse vormikeele. Levinud oli üürimajade trepikodade dekoreerimine ornamendiga. Trafarettmuster maaliti kas seinapinna ülemisse ossa või seinapinna alumise paneeli kohale. Mustrite kõrguseks oli tavaliselt 10–20 cm. Peenemate maalingute puhul lisati mustrile käsitsi valgused ja varjud või kontuurjoon. Kasutati puhtaid ja heledaid toone. Levinuim oli kollane, toone murti rohekaks.

Eesti Kirjandusmuuseumi laemaalingu nurgadetail.
Foto: K. Ribelus

Näidislehekülg mustiraaamatust. Foto: K. Ribelus

1920.–1930. aastate eestiaegseid trafarettmustreid armastati kasutada tavakodaniku eluruumides seinapinna ülaosa kaunistamisel. Mustrikujunduses on näha juugendlikke sugemeid, kuid need on geomeetrisemad ning lihtsustatud.

1940.–1950. aastatel tuli kasutusele rullimuster. Kummist valtsi sisse lõigati muster, švalts tehti värviga kokku ja rulliti mööda seina. Värviga kaetud kõrgemad pinnad kandsid seinalle mustri.

Juugendornament Villa Margarethas, Tartus. Trafarettmuustrile on käsitsi maalides lisatud valgused ja varjud. Foto: K. Ribelus

Trafarettmuster 1930. aastatest, Tartus. Foto: K. Ribelus

Rullimuster trepikoja seinal, Tartus. Foto: K. Ribelus

Tehnikad

1. Dekoratiivmaalingute kõige nõudlikum meetod on vaba käega maalimine. See nõuab harjutamist, kindlat kätt, head värvitunnetust ning pikka töökogemust. Vaba käega maalimine on kuulunud iga stiili juurde läbi ajaloo.

Laemaalingu nurgadetail. Tartu. Foto: T. Liivamägi

Enne maalima asumist kantakse seinale tavaliselt alusjoonis, mis aitab suuri pindu visandada ja lihtsustab maalimist. Alusjoonis tehakse kas vaba käega pliiatsiga või pauseerimismeetodit kasutades. See tähendab, et muster on joonistatud paberile, joonis on performeeritud ja pigmenti tepitakse läbi aukude pauskoti ehk pigmenti täis oleva koti abil seinale. Seega jäävad seinale väikesed täpikesed, mille järgi on võimalik kujundit maalida.

Voltveti mõisa peahoone, maalitud detail peegelvõlvil.
Foto: K. Ribelus

Dekoratiivmaalingute puhul on seinapindu, tahvleid jt jaotusi eraldatud joontega. Joonimisel on kasutatud pikka (u 1 m) joonlauda ja spetsiaalset pika karvaga joonimispintslit, mis mahutab endasse palju värvi. Jooni on tõmmatud kindla käega pintslit vastu joonlauda toetades ühe pika jutina. On olemas ka joonimispintslid, millega saab korraga 2–3 joont tõmmata. (Suured meistriteosed on siiski kunstnike, mitte maalermeistrite valmistatud.)

Maalitud detaili alt kumavad pauseerimisjäljed.
Laerose Eesti Kirjandusmuuseumis. Foto: K. Ribelus

Joontega eraldatud pinnad seinal. Tartu. Foto: K. Ribelus

2. Trafarettmaalinguid iseloomustab lihtne ja kiire mustri kordamine. Tehnikat on kasutatud iseseisvalt või abivahendina keerukamate maalingute korduvate kujundite alusmaalinguna.

Trafarettmaaling 1920. aastatest. Jõgevamaa.
Foto: K. Ribelus

Trafarettide valmistamine:

Mustri kujundamisel valida motiiv, mis pole kasutamiseks liiga keeruline. Mustrit joonistades tuleb tähelepanu pöörata väljalõigatavate osade liitekohtadele, „sildadele“ või „traksidele“, mis trafaretti koos hoiavad. Muster tuleks kujundada nii, et „traksid“ on osa mustrist või et ühenduskohti pärast üle maalides oleks vähem viimistlemist. Valmis joonistatud muster jälgendatakse tugevale paberile läbi valguslaua või pauseerimismeetodil (auklikuks tehtud joonise abil). Paber immutatakse värnitsaga ja lastakse ära kuivada. Seejärel lõigatakse kujund terava noaotsaga välja. Teine variant on paberit lakiga töödelda (nt kiiresti kuivav piirituse baasil šellaklakiga). Sellisel juhul tuleks kujund enne lakkimist paberist välja lõigata.

Muster kantakse eelnevalt värvitud seinapinnale. Trafarett kinnitatakse seina külge maalriteibiga. Värv kantakse läbi trafareti seinalle spetsiaalse šabloonipintsliga tuppides. Värv peab olema piisavalt paks ning tuppides tuleb jälgida, et terve mustrialala saaks värviga täidetud. Trafarett eemaldatakse ettevaatlikult seinast, et värske värv laiali ei läheks. Enne järgmise kujundi paika panemist kontrollitakse, et trafareti pahupoolele poleks värvi sattunud. Vajadusel tuleb trafaretti vahepeal puhastada.

Mitmevärviliste šabloonide puhul tuleb joonis teha valguslaual, et kõikide värvide kujundid klapiksid omavahel serv servaga kokku.

Värvi kandmine seinalle läbi trafareti ehk tuppimine.
Foto: K. Ribelus

3. Aaderdamine ja marmoreerimine on väärismaterjalide imiteerimine. Aaderdades imiteeritakse eri puiduliike ning marmoreerides kas marmorit või ka teisi kive. Kõige sagedamini maalitakse õlivärvidega.

4. Kuldamine on vana tehnika, mida tunti juba Egiptuses. Imeõhukesi kullalehti kinnitatakse eri meetoditega aluspinnale. See töö on spetsiifiline ning nõuab meistrimehe kätt, et tulemus kena jääks. Maalingute puhul on kuldamine tihti asendatud pronksipulbrile sideaine lisamisega, mida on nimetatud n-ö vaesemehe kuldamiseks.

Maalitud kivitahvlite imitatsioon ehk marmoreering trepikoja seintel. Tartu. Foto: K. Ribelus

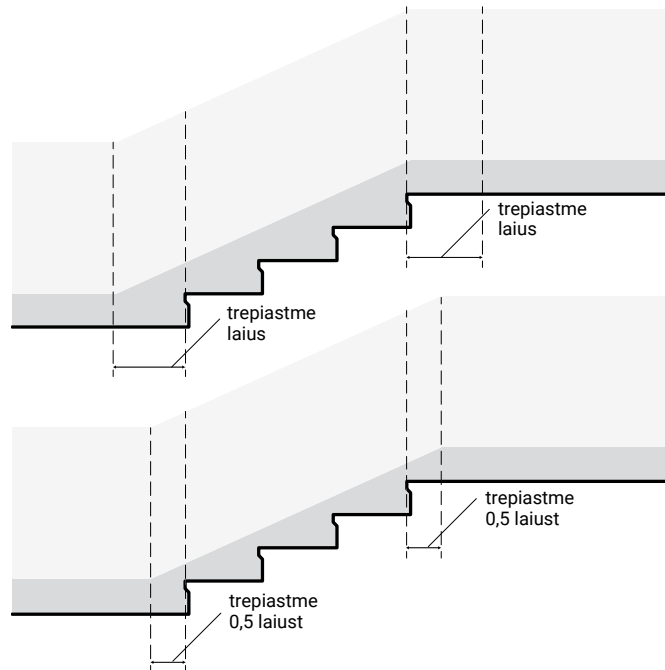
MATERJALID

Maalinguid on läbi ajaloo tehtud peamiselt liimvärviga. Värv sideainena on kasutatud luu-, kaseiin-, tselluloos- vms liimi. Värv on toonitud pigmentide või värvimuldadega ja täiteainena on peamiselt kasutatud kriiti, mis annab valge värvuse.

Kasutatud on ka lubivärvi, seda kindlasti kirikutes, ning õli- ja temperavärve. Õlibaasil värv on liimvärvist vastupidavam ning kannatab ka niiskust.

KUST MAALINGUID OTSIDA

Eri ajastutel on kasutusel olnud erisugune ruumijaotuse skeem. Vastavalt moele on nt paneelide kõrgus, mustrite suurus ja paiknemine seinal muutunud.

Paneel seinapinna alumises osas. Skeem raamatust Maalritööd, N. Zavaražin, ERK, Tallinn, 1959. Stiliseerinud Marje Eelma.

Värvitud paneel seinapinna alumises osas.

Trepikodades, aga ka mujal, kus seinapind kergemini määrdub, kasutati sageli seina alumises osas paneeli kõrgusega u 50–160 cm põrandast. Paneel kulgeb tavaliselt rööbiti trepimademe või -käsipuuga ning on tooni poolest ülejäänud seinast tumedam. Tihti on paneel lõpetatud joone ja/või ornamendiga. Paneeli võidi viimistleda marmorit või väärspuitu imiteeriva maalinguga, pritsmetega või kaltsutrukis.

Trafarettmaalinguga kaunistatud paneel trepikojas. Villa Margaretha, Tartu. Foto: K. Ribelus

Šablooni- ehk trafarettmustrid.

Trafaretti on alati kasutatud alusjoonise ja mustri seinale kandmiseks. Trafarettmustreid on ühe- ja mitmevärvilisi ning neid leidub nii seinapinna ülemises osas kui ka paneelide kohal. Mõnikord on mustritega kaetud terveid seinapindu, jättes tapeedi mulje.

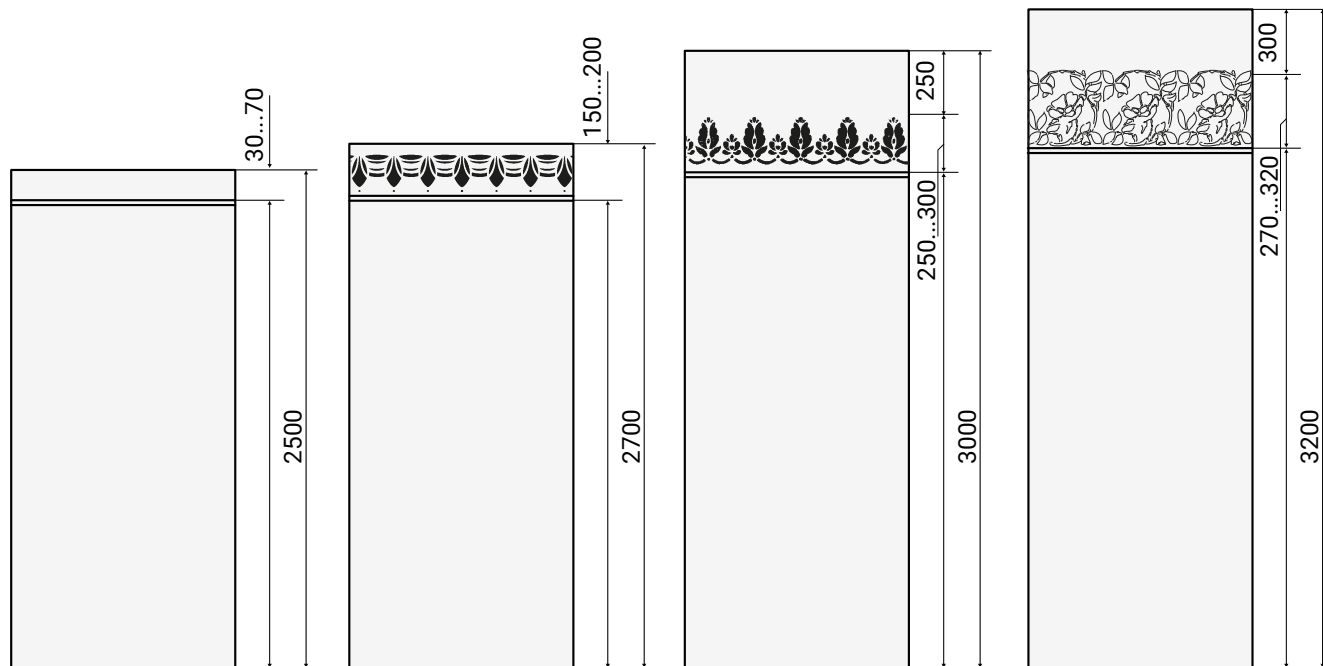
Ehisjooned dekoratiivelemendina.

Ehisjoontega on elustatud ühetoonilisi seinapindu, ääristatud paneele, tahvleid, raame ja bordüüre ning ühendatud värvipindu tervikuks.

Tahvlijaotus seinapindadel. 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses oli levinud dekoreerimisvõte tahvlijaotus. Seinapinna alumisele osale värviti paneel, ülemisele raamiga tahvel, mille nurki kaunistas ornamentika.

Laemaalingud. Lae puhul tuleb tähelepanu pöörata nurkadele ja keskosale. Tihti raamiti lae serv joontega ja nurgad dekoreeriti ornamentidega. Lae keskosast võib aga leida maalitud roseti.

Rullimuster. Alates 1940.–1950. aastatest on kasutusele tulnud värvitud seinte dekoreerimine kummist mustrirulli abil.

Eri variandid, kuidas kaunistada seinapinna ülemist osa. Skeem raamatust Maalritööd, N. Zavaražin, ERK, Tallinn, 1959. Stiliseerinud Marje Eelma.

Tahvlijaotusega lahendatud sein Tartus. Foto: K. Ribelus

Laemaaling. Tartu. Foto: K. Ribelus

Uuringute käigus avastatud trafarettmaalingud mitmes kihistuses. Jõgevamaa. Foto: K. Ribelus

Lateksvärvi alt välja koorunud trafarettmaaling trepikojas. Tartu. Foto: K. Ribelus

Fragment originaalmaalingust on säilitatud sondaašiknas. Tartu. Foto: K. Ribelus

UURINGUTE OLULISUSEST

Nagu ajaloolisest ülevaatest nägime, on interjööre alati nii maalingute kui ka tapeetidega dekoreeritud. Vana hoone terviklikkuse säilimise huvides tasub viimistluskihtidesse suhtuda austusega. Nähtava valge lateksvärvi alt võib avaneda täiesti uus maailm. Seega tasub enne 1950. aastaid ehitatud majades lasta enne viimistluskihtide eemaldamist erialaspetsialistil viimistlusi uurida. Kuni 1930. aastateni olid trafarettmaalingud veel väga levinud seinte dekoreerimise võtte ja mitte ainult peenemates hoonetes, vaid just tavakodanike kodudes ja üürikorterites.

MIDA TEHA MAALINGUTE AVASTAMISEL

Maalingute avamine, konserveerimine ja restaureerimine nõuab erialast lähenemist ja teadmisi. Maalingute avastamise puhul tasub konsulteerida erialaspetsialistiga, kellega koos nõu pidades on võimalik leida parim lahendus nende taastamiseks. Juhul kui maalinguid ei soovita eksponeerida, on oluline, et säilinud info dokumenteeritakse. Lihtsamate trafarettmaalingute puhul on võimalik muster ise üles joonistada, valmistada trafarett ja maaling taastada (vt trafarettide valmistamine). Originaalmaalingust võiks sellisel juhul säilitada osa, kus on näha mustrikordus ja originaalvärvitoon.

**Kui tegemist on mälestisega
või muinsuskaitsealal paikneva
ehitisega, konsulteerige kindlasti
enne tööde alustamist
muinsuskaitseameti spetsialistiga!**

LISAMATERJALID

Kodres, K. **Ilus maja, kaunis ruum. Kujundusstiile Vana-Egiptusest tänapäevani.** Tallinn, 2001.

Suržanenko. **Maalri- ja tepeetimistööd.** Kirjastus Valgus. Tallinn, 1976.

Zavražin, N. **Maalritööd.** Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinn, 1959.

Pietarila, P. **Koristemaalaukset. Tietoja historiasta ja tekniikasta.** Tikkurila Oy. Vantaa, 1992.

Kunstileksikon. Eesti Klassikakirjastus. Tallinn, 2001.

MUINSUSKAITSEAMET

info@muinsuskaitseamet.ee
www.muinsuskaitseamet.ee

Infokaart uuendatud 2026. aastal
[LIFE HeritageHOME](#) projekti käigus.

Infokaardi algne koostaja:
Kristiina Ribelus 2013. aastal.

Projekti kaasrahastab Euroopa Liit.
Siin väljendatud seisukohad ja arvamused
on ainult autorite omad ega pruugi kajastada
Euroopa Liidu või CINEA seisukohti.
Euroopa Liit ega toetust andev asutus
ei saa nende eest vastutada.

Kaasrahastanud
Euroopa Liit

 **muinsus
KODU**
renoveerimise teejuht